

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Живојин Станојчић
Контекстуални резултати везе синтаксичких и
лексичких јединица

Љиљана Јухас-Георгиевска
Једна значајна библијска паралела у Доментијановом
делу „Живот Светог Саве”

Расправе и чланци – Настава
Прилози – Прикази и белешке
– In memoriam – Библиографија

1

1997.

XLV

БЕОГРАД

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ

ПЕТНАЕСТА КЊИГА ВЕЛИКОГ РЕЧНИКА САНУ

Крајем 1996. године коначно је изашла из штампе петнаеста књига *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* који издаје Српска академија наука и уметности а израђују сарадници Института за српски језик. (Претходна – четрнаеста књига штампана је 1989. године.) Економска криза, санкције, рат и друге невоље које уз то иду зацело су успориле штампање књиге чији је рукопис био рецензиран још 24. децембра 1991. године.

Академијин Речник представља одиста капитално дело српске културе и његова петнаеста књига чини тек прву половину целовитог речника коме ће израда друге половине заћи (при најповољнијим условима) у две-три деценије 21. века. Да подсетимо читаоце, рад на прикупљању обимне грађе почео је у Академији још крајем 19. века прихватањем предлога Стојана Новаковића да Академија приступи изради речника српског језика и у ту сврху оснивањем 1893. године Лексикографског одсека. Прикупљање грађе трајало је више од пола века, њено допуњавање траје до данашњих дана, а прва књига Речника САНУ појавила се 1959. године. Када се данас у стручним круговима разговара о овом речнику, провејава све више нервоза због још увек невидљива краја његове израде и нарастајућих потреба за његовом целовитошћу. У овом тренутку, на жалост, не виде се реални изгледи за његово убрзање, првенствено због недостатка стручног и обученог кадра, што је, у крајњој линији, условљено пре свега сиромаштвом државних институција које брину о издавањима фундаменталних дела српске културе.

Речник САНУ се израђује као обиман описни речник – тезаурус – који региструје не само засведочено реално језичко стање него показује и сав унутрашњи потенцијал српског језичког бића. У тој и тако датој лексици виде се све мене и сви узлети културе и историје самог народа транспоновани и испољени у језику. Огромна картотека лексикографске грађе којом располаже Речник (више милиона листића) ексцерпираних из више хиљада штампаних књига из различитих сфера људског живота, а највише из дела лепе књижевности, пружа огромне могућности да се

види све оно што је прошло кроз језик и што је у њему остало у два века његова постојања. Мало је познато, на пример, да је само Речник САНУ у својој картотеци и грађи имао богато ексцерпирана дела писаца који су из политичких разлога били скрајнути и непожељни после II светског рата, (и да их се није одрицао) као што су: Слободан Јовановић (13 књига), Григорије Божовић (7 књига), Владимир Велмар-Јанковић (4 књиге), Драгиша Васић (3 књиге), Станислав Краков (1 књига), Милован Ђилас (3 књиге) и други. У првих петнаест томова обрађено је више од 200 000 речи из књижевних дела, из терминолошке литературе, дијалекатских збирки, из енциклопедија, приручника, речника страних речи које улазе у наш језик. Шта значи тај број схватићемо кад га упоредимо са податком да Вуков Рјечник има око 47.000 речи.

Петнаеста књига Речника САНУ обрађује речи од *недошуйав* до *нокавац* и може се рећи да три четвртине текста чине углавном негиране речи које почињу речцом *не* на 667. стр. 14 књиге. Овде су напосто све негиране речи, захваћене ексцерпцијом и засведочене у најразличитијим текстовима, обрађене и као такве дате на увид читаоцима и корисницима речника. Без обзира што све нису подједнако уобичајене, што су неке контекстуално условљене, што све нису у потпуности лексикализоване (нпр. *недруштво*, *некујац*, *ненатор* и сл.), дате заједно у систему, оне чине једну целину и значајан сегмент укупног лексичког фонда. Ово лексичко обиље негираних одредница, сигурни смо, пружиће лингвистичким стручњацима изванредну грађу за проучавање негираних односа, антонимије и сл. у српском језику и словенским језицима уопште, што ће свакако допринети и развоју лингвистичке мисли и дати занимљиве резултате.

Илустрације ради да наведемо, прва реч у овој књизи *недошуйав* упућена је на *недошуйаван*, -вна-, -вно које има два значења: а. *који ишеко расуђује, неразуман, неразборић, глуп; ментално, умно поремећен, малоуман* (што се илуструје примерима: *недотупав мудрац*, н. *граматичар*, н. *младић*, н. *девојка* и сл.) и б. *којим се изражавају, исцлавају икакве особине* (*недотупав говор*, н. *тврђење*, н. *памфлет*, н. *филм* и сл.) а са истом осном дато је још 10 речи: *недошуйавац, недошуйавка, недошуйавник, недошуйавко, недошуйавносћ, недошуйавосћ, недошуйан, недошуйић, недошуйно*. Последња реч у књизи *нокавац* је покрајински зоолошки назив за црног коса.

Осим што показује богатство лексике, највећи квалитет Речника је што дефинише богатство значења појединих речи. Израђивачки лексикографски поступак је до те мере минуциозан да су поједине семантички богатије речи обрађене тако да представљају читаве мале научне студије. Такве речи се, по правилу, први пут баш у овом речнику, захваљујући обимној грађи и широком корпусу, појављују у потпуности обрађене, целовито сагледане. Аутори теже да на одређени начин, лексикографски концизно, покажу читаву лепезу не само јасно издиференцираних значења, него и мање уочљивих семантичких нијанси, да уоче и дефинишу и тамније језичке реализације које одражавају често и мање прецизно изречену језичку мисао, све до тананих фигуративних прелива, који се појављују у вертикалном следу или су само линеарно испољени. Са стилски рецентно датим дефиницијама – семантика појединих речи изгледа као стабло разгранатог дрвета. Читалац ће користећи овај речник

бити упознат са свим битним атрибутима које једна реч поседује: граматичким, нормативним, семантичким, етимолошким, акценатским, временском и географском распрострањеношћу, заступљеношћу код појединих писаца итд.

За крај да наведемо имена сарадника петнаесте књиге: Др *Миџар Пешикан* – председник Уређивачког одбора, др *Даринка Горџан-Премк*, др *Еџон Фекеџе*, мр *Милица Вујанић*, др *Пеџар Сладојевић*, др *Олџа Цвијић*, др *Таџјана Баџисџић*, др *Мирослав Николић*, мр *Милосав Тешић*, мр *Милица Радовић-Тешић*, мр *Милорад Симић* и мр *Слободанка Бошков*. У припреми текста за редакцију учествовали су: *Олџа Банковић-Тодоровић*, *Милан Одавић*, *Гордана Вушовић-Радивојевић*, др *Звездана Павловић*, мр *Слободанка Бошков*, др *Свеџозар Сџијовић*, мр *Радојка Дринчић-Вуксановић*, мр *Никола Рамић*, др *Милосав Чаркић*, др *Сџана Рисџић*, мр *Васа Павковић*, др *Радмила Жуџић*, мр *Рада Сџијовић*, мр *Душка Кликовац*, мр *Љиљана Ноџо*. Техничку редакцију урадила је *Виолеџа Бабић* а дактилографске послове обављале су *Дмиџра Дробњак* и *Боса Медић*.